

Zestig jaar geleden stopte de grand guignol-achtige ‘zuivering’ van Hilversum 1 en 2

THOMAS LEEFLANG

Over de milde NSB'er dr.ir. Willem Arie Herweijer, tijdens de bezetting directeur-generaal van de Rijksradio-Omroep, zijn in de dossiers van de diverse naoorlogse Zuiveringscommissies en in die van het Bijzonder Gerechtshof vrijwel geen documenten aanwezig. Wel goedgevulde dossierdozen en -mappen met daarop in blauw of rood potloodschrift de naam Willem Vogt. Hoewel de oud-Avro-directeur tijdens de bezetting nog geen jaar in functie is geweest – terwijl Herweijer vier jaar de nationaal-socialistische scepter zwaaide over 'de radio' –, hield niet Herweijer maar Vogt de geoederen na 5 mei 1945 nog jarenlang bezig.

De sportieve Herweijer stapte eind maart 1945 in Hilversum doodgemoedereerd op een degelijk herenrijwiel, reed naar Duitsland en vertrok vervolgens met hulp van Duitse 'radiovrienden' per automobiel naar Brugg in Zwitserland, waar hij vrouw en kinderen kort na Dolle Dinsdag (5 september 1944) heen had gestuurd. Op 7 maart 1996, 90 jaar oud, overleed Herweijer er. Hij werd in zijn geboorteland zelfs niet bij verstek veroordeeld.

Willem Vogt ontsprong uiteindelijk ook de dans, zonder Nederland te hebben verlaten. Erg goed zag het er toch niet voor hem uit. Dr. Loe de Jong onthulde in *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog* Vogts misdrijf: *Op dinsdag 21 mei 1940 werden, hoewel de bezetter daar geen zins op aandrong, door Willem Vogt, directeur van de Avro, alle joodse medewerkers ontslagen.* Het waren er negen, onder wie algemeen bekende figuren als dirigent Albert van Raalte en voetbalverslaggever Han Hollander. Enkele van de ontslagenen waren aan de Avro vanaf de oprichting afverbonden geweest. Geen hunner kreeg een cent vergoeding aangeboden, behalve Van Raalte: f200. Het aanbod werd door hem verontwaardigd afgeslagen. Vogt had hem als motief 'bedrijfsbeleid' opgegeven. Doch ieder mens, aldus Van Raalte, *voelde en wist dat ik ontslagen werd omdat ik een jood was.*

Willem Vogt, circa 1935. (schilderij van Eppo Doeve)

Naast Albert van Raalte en Han Hollander (freelance Telegraaf-verslaggever) kregen Jettie Cantor, Boris Lensky, Max Tak, Ida de Leeuw van Rees en Jacob Hamel hun congé. Ook voor hen gold dat 'ieder mens wist...' enzovoorts. Vogt had, in zijn hevige verlangen onder Duits toezicht de grote man van de Nederlandse omroep te worden (met de Avro als enige zendgemachtigde) maar alvast zijn populaire joodse radioprominenten de laan uitgestuurd. Nogmaals De Jong: *Het snel verwijderen van alle joodse medewerkers zal hij wel gezien hebben als het uit de weg ruimen van een hinderlijk obstakel op het pad naar goede betrekkingen met de nieuwe heersers.*

De passage in *Het Koninkrijk* over de joodse medewerkers

Ida de Leeuw van Rees (1902-1987) presenteerde al sinds 1926 een zeer succesvolle Knipcursus, die in de loop der tijd door tienduizenden vrouwen gevolgd moet zijn. (coll. Avro)

is de afgelopen decennia om de haverklap in deelstudies en artikelen geciteerd. In een gesprek met ondergetekende ten behoeve van een artikel in het weekblad *Accent*, vertelde Willem Vogt eind 1970 in zijn huis Op den Akker te Blaricum, dat hij het besluit de contracten met een groot deel van de niet in vaste Avro-dienst zijnde programmamedewerkers te beëindigen al maanden vóór de inval van de Duitsers had genomen. Waarbij niet was geteld op het wel of niet jood zijn van de betrokkenen. Bovendien kregen ze allemaal een redelijke financiële vergoeding. Dat klopte, maar niet Vogt regelde dat, dat deed Herwijer in samenwerking met het hoofd van de juridische afdeling van de genazificeerde omroep, mr. dr. A.A.M. Enserinck en boekhouder H. Hietbrink.

Catharina Vogt, dochter van Willem Vogt en bureauredactrice van de *Avro Bode*, protesteerde tegen de hierboven aangehaalde bewering van De Jong over het 'jodenontslag'. Op 7 maart 1974, negen maanden na het overlijden van haar vader, stuurde De Jong haar een brief: *Op één punt hebt u gelijk: mijn vermelding dat in mei 1940 alle joodse medewerkers van de Avro ontslagen werden, is niet juist geweest. Onjuist is tevens, dat ik niet heb doen uitkomen dat de medewerkers die wél ontslagen werden, in 1941 betaling hebben ontvangen uit fondsen van de Avro. Op beide punten zal ik voor correctie zorgdragen. Ik neem aan dat die corrigerende vermelding al in een volgend deel opgenomen kan worden – ik weet nog niet in welk.*

De enige correctie die De Jong naderhand aanbracht was

Jacob Hamel (1883-1943) dirigeerde sinds 1929 het Avro-kinderkoor. Hij kwam in Sobibor om. Het koor bleef na de oorlog zijn naam dragen, gedirigeerd door Herman Broekhuizen. (foto van internet)

de verandering van het woord medewerkers in **programmamedewerkers**. Joods kantoorpersoneel werd de wacht niet aangezegd, Vogt maakte de Avro dus niet totaal 'jodenrein'. Dick Verkijk vatte in *Radio Hilversum 1940-1945* met inlevingsvermogen het drama van de op straat gezette 'Avro-joden' samen in een korte en naderhand veelvuldig geciteerde zin: *Huilend verlieten de ontslagenen de Avro-studio. Of ze elk afzonderlijk naar buiten kwamen, of het slechte nieuws gezamenlijk van Vogt of studiochef Capelle te horen hebben gekregen, vermeldde Verkijk niet. Wetende dat de afdeling Personeelszaken en de Loonadministratie van de Avro aan de Keizersgracht in Amsterdam zetelden, waar ook Willem Vogt zijn directiekantoor had, zou het mogelijk geweest kunnen zijn dat het ontslag hen dáár werd aangezegd en niet in Hilversum. Hoe dan ook: hun verdriet was in ieder geval terecht.*

Niet het verlies van hun baan bij de Avro zal zozeer de oorzaak van dat verdriet zijn geweest – ze hadden naast het radiowerk nog wel andere opdrachtgevers. Echt broede-loos werden ze niet door de eenzijdig door de Avro opgezegde arbeidsrelatie. Maar zij lazen kranten, keken naar het journaal in de bioscoop, luisterden naar Duitse radiozenders, spraken met vanuit Duitsland naar Nederland uitgeweken joodse collega's. De situatie 'onder Hitler' in dat grote buurland met het voor artiesten en kunstenaars zo aantrekkelijke Berlijn, die kenden ze heus wel.

Zij, en met hen Willem Vogt, moeten ervan op de hoogte zijn geweest dat in de eerste week van 1935 in 'speelgoedstad' Neurenberg tijdens de Reichsparteitag der Freiheit, het jaarlijkse congres van de NSDAP, bij monde van Hermann Göring twee 'rassenwetten' waren afgekondigd waarmee de Duitse joden definitief in een toestand van slavernij werden gebracht.

Duitse kranten publiceerden jubelende stukken met koppen als: 'Arierblut – höchstes Gut!'. Buiten Duitsland werd in krant, weekblad en filmjournaals geprotesteerd tegen de rassenwetten. Han Hollander en zijn joodse Avro-collega's moeten op 21 mei 1940 voorvoeld hebben wat hen te wachten stond. Wellicht dat Hollander nog hoop heeft geput uit het feit dat hij eind 1936 per aangetekende post een door Adolf Hitler ondertekend certificaat toegestuurd had gekregen. De Führer bedankte hem daarmee plechtig voor de radioverslagen die Hollander vanuit Berlijn van de Olympische Zomerspe-len voor de Avro-radio had gemaakt.

Iemand die zo'n dankbetuiging van de Rijkskanselier van het Grootduitse Rijk kon tonen, die zou volgens Hollander toch niets te vrezen hebben van het nieuwe Duitse regime. Het document liet in 1936 niet na ook Avro-directeur Willem Vogt te imponeren, maar het weerhield hem er niet van de populairste radiostem direct nadat Nederland capituleerde het zwijgen op te leggen. Evenmin beschermde het signatuur van de Führer Han Hollander tegen een gedwongen verhuizing naar 'artiestenkamp' Theresienstadt, van waaruit hij in een trein werd gepropt richting gaskamer.

Willem Vogt kan niet verweten worden dat hij daarmee instemde, maar hij moet, zoals iedereen die in Nederland 'het nieuws' uit Duitsland volgde, wel op de hoogte zijn geweest van het trieste lot van joden in Duitsland. Desondanks schreef hij in *De Radiobode* van 24 september 1940 een geruststellend artikel waarmee hij zijn le-

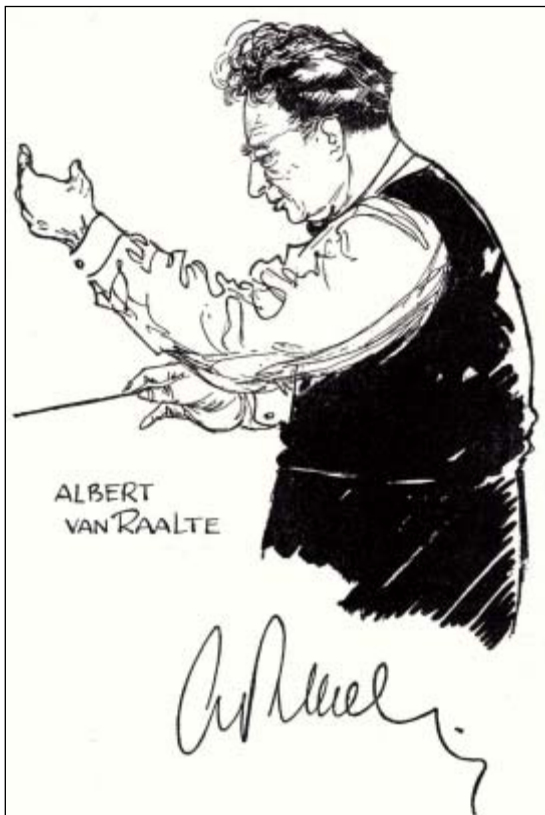

Han Hollander (1886-1943) was vanaf 1928 sportverslaggever voor de Avro. Hij was de eerste die live een voetbalwedstrijd op de radio versloeg. Ook hij kwam om in Sobibor. (coll. auteur)

zers en zichzelf in slaap suste: *Ik spreek alleen over feiten en waarheden. (...) Zij die ons hebben overwonnen, de Duitsers, hebben zich ridderlijke en hoffelijke tegenstanders getoond. Grootmoedige overwinnaars die ons behandelden als hun gelijken, dat wil zeggen als hoogstaande beschaafde mensen. (...) Wij leven niet, zoals menigeen misschien denkt, onder een drukkewind. Integendeel, wij leven zo vrij als onder de gegeven omstandigheden maar mogelijk is.*

Eind 1944, begin 1945, toen Vogt door begon te krijgen dat 'de nieuwe orde' op korte termijn wel eens een geheel andere betekenis zou kunnen krijgen, nam hij contact op met de vier jaar eerder door hem op straat gezette 'gemengd gehuwde jood' Albert van Raalte. Vogt voorzag dat het direct na de capitulatie niet verlengen van de contracten met maar liefst negen joodse programmamedewerkers hem, als de Duitsers eenmaal verdreven waren, zou kunnen opbreken.

Hij wilde zich indekken en vroeg Van Raalte zijn akkoord te willen geven aan een door hemzelf namens Van Raalte alvast geschreven brief met daarin niets dan

Albert van Raalte (1890-1952) en zijn handtekening. Van Raalte trad op 1 januari 1928 in dienst van de Avro. (coll. auteur)

goeds over Van Raaltes voormalige broodheer. Dick Verkijk zegt in Radio Hilversum 1940-1945: Om een reden die insiders tot op de dag van vandaag verbaast, heeft Van Raalte die brief getekend. Andere bronnen houden het erop dat Albert van Raalte juist hevig gepikeerd zou hebben gereageerd op Vogts initiatief en er niet op zijn ingegaan: hij tekende 'het schrijven van Vogt aan Vogt' helemaal niet. Terwijl Vogt de dirigent als dank voor zijn medewerking nota bene geld en een baan bij de naoorlogse omroep in het vooruitzicht stelde. Zozeer was opportunist Vogt ervan overtuigd dat hij, in het eenmaal bevrijde Nederland, opnieuw een leidinggevende rol zou gaan vervullen in wat nu 'het bestel' wordt genoemd, dat hij oprecht meende Van Raalte een goedbetaalde betrekking in het vooruitzicht te kunnen stellen.

Ging Van Raalte, op het moment dat het er naar uitzag dat er spoedig een eind aan de bezetting zou komen, niet in op het voorstel van Vogt, na de bevrijding legde hij

Willem Vogt en Hartog (Han) Hollander achter de Avro-microfoon. Zij waren 'slapies' tijdens hun militaire dienst en sindsdien goed bevriend. (coll. HNA)

toch nog een voor Vogt ontlastende verklaring af. Uit de dossiers van het Bijzonder Gerechtshof blijkt dat Albert Bernhard van Raalte, zesenvijftig jaar oud, van beroep dirigent en wonende te Amsterdam, Michelangelostraat nummer 52, op zaterdag 16 november 1946 langdurig werd verhoord. Rechercheur Carel Johannes Schön stelde de vragen in aanwezigheid van rechercheur Jan Boonstra.

Uit Van Raalte's verklaring: (...) De heer Vogt heeft mij in den bezettingstijd tweemaal in mijn woning bezocht. Zijn eerste bezoek was in één van de eerste drie maanden van het jaar 1944. U zegt mij, dat dit dus na "Stalingrad" was, hetgeen inderdaad juist blijkt te zijn.

Zijn tweede bezoek bracht hij omstreeks de maand maart 1945, althans voor zover ik mij dit kan herinneren. Wij hebben toen de gehele middag gezellig met elkander gepraat en de heer Vogt heeft mij toen ook deelgenoot gemaakt van zijn toekomstige plannen, in casu de Federatie van Omroepverenigingen.

Kort voor zijn vertrek verzocht hij mij een verklaring te willen geven over onze goede verstandhouding uit vroeger jaren, daarbij nog herhalend dat mijn voornoemde ontslag in 1940 wel voorbarig blijkt geweest te zijn en hij legde de nadruk op het feit, dat het beleid van de Avro was geweest géén aanleiding te geven aan de bezettingsautoriteiten om de Avro uit te schakelen.

Het door de heer Vogt daartoe opgestelde conceptbriefje was niet geheel in dier voege, dat ik het zomaar kon ondertekenen. Met enige wijzingen door mij aangebracht heb ik het briefje op mijn schrijfmachine overgetikt en Vogt ter hand gesteld. Doch ik verzuimde het te ondertekenen, hetgeen later door mij is gedaan.

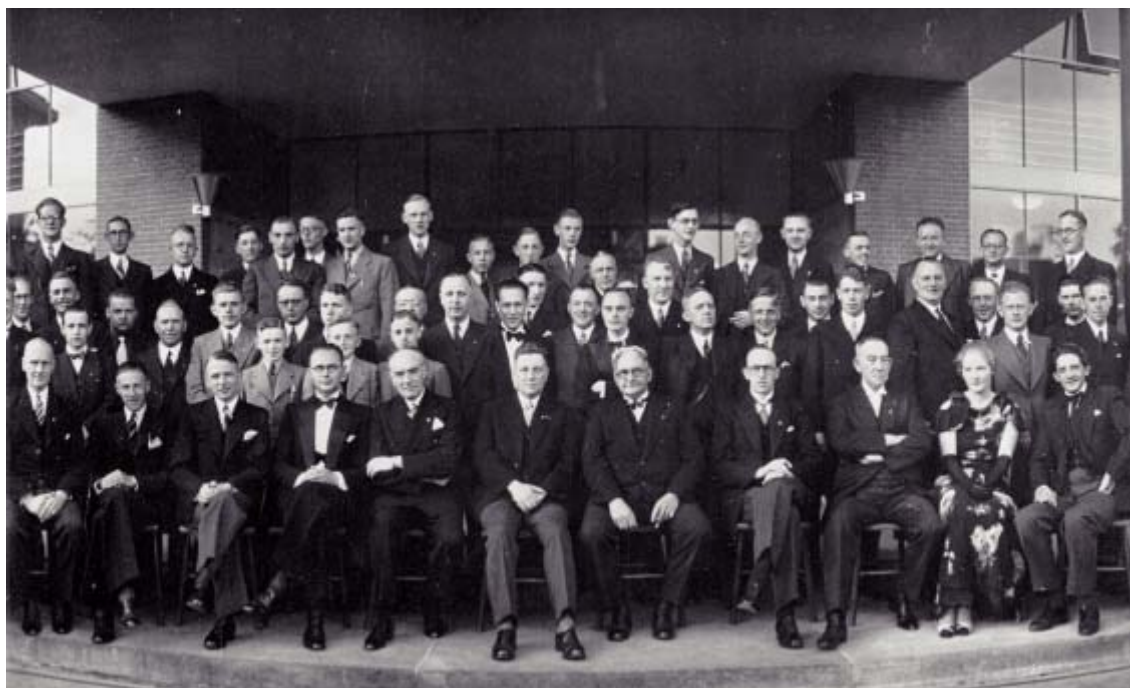
Nog zeker vier Avro-medewerkers hebben een door Vogt opgestelde voor hem 'ontlastende verklaring' ondertekend, onder wie de musici Jacob van der Woude en Samuel Zilverberg. Op vrijdag 22 november 1946 verklaarde Van der Woude als getuige in 'de zaak Vogt' dat hij er zijn handtekening onder heeft gezet: Zulks heeft op of omstreeks 25 mei 1945 plaatsgevonden. Op die datum was ik in de Avro-studio in Hilversum aanwezig en had een gesprek met de heer Vogt, directeur van de Avro. Hij sprak toen als volgt tot mij: "Mijnheer Van der Woude, U weet, er zijn van die lasterpraatjes dat ik joden bij de Avro zou hebben ontslagen. U weet toch dat zulks niet door mij is gedaan. Wilt u misschien dit briefje even ondertekenen, voor het geval ik dit briefje nodig mocht hebben." Hierop heb ik het meerbedoelde briefje van mijn handtekening voorzien. Wanneer thans zou blijken dat in de meidagen van 1940 wel joodse Avro-medewerkers door de heer Vogt of de Avro zijn ontslagen, dan is bedoeld briefje uiteraard op dit punt niet juist. Mijn collega's Bamberger en Rodriques hebben bedoeld briefje later ook ondertekend.

Samuel Zilverberg vertelde op zaterdag 23 november 1945 aan J. Boonstra van het Bijzonder Gerechtshof dat hij op 18 juni 1945, op nadrukkelijk verzoek van Willem Vogt, via zijn handtekening zijn akkoord had gegeven

aan een schriftelijke verklaring ten gunste van Vogts gedrag in oorlogstijd. Zilverberg: Omdat er praatjes in omloop waren, vroeg hij mij de brief te ondertekenen. Ik heb dat toen gedaan.

Albert van Raalte weigerde naar eigen zeggen de door De Jong genoemde tweehonderd gulden schadevergoeding die Vogt hem bij zijn ontslag aanbood, zijnde het honorarium voor de nog lopende maand mei 1940. In zijn eerder aangehaalde verklaring zegt hij: U vraagt mij of de heer Vogt mij medegedeeld heeft dat ik alsnog een schadevergoeding zou krijgen of iets dergelijks. Dit is niet het geval geweest. Enige maanden later deelde mr. Den Daas, met wie ik nog steeds relaties onderhield, mij mede dat door ir. Dubois een schadeloosstelling, althans een regeling, werd ontworpen en dat Den Daas goede hoop had dat ik onder die regeling zou vallen. Dit is het enige hetwelk mij omtrent die schadeloosstelling bekend is. Later heb ik inderdaad een schadeloosstelling ontvangen, totaal een bedrag van negenduizend gulden. De door u aan mij getoonde kwitanties, door mij persoonlijk ondertekend, hebben hier betrekking op. De vorenbedoelde bedragen werden aan mij uitbetaald door de heer Vogt in de directiekamer van het gebouw van de Avro, Keizersgracht 107 te Amsterdam.

Ik kan mij niet herinneren of de heer Vogt aan mij heeft medege-

Ongedateerde foto van Willem Vogt temidden van (een deel van?) het Avro-personeel. (coll. auteur)

Guus Weitzel (1904-1989) begon in 1927 als omroeper bij de Avro. Hij werd bekend door zijn presentatie van concerten van het Concertgebouworkest en De Bonte Dinsdagavond-trein. Tijdens de oorlog had hij een leidende functie bij de genazificeerde Nederlandsche Omroep. Na de bevrijding werd hij (in hoger beroep) gerehabiliteerd toen hij kon aantonen het nodige verzetswerk te hebben gedaan. Hij werkte vanaf 1946 bij Radio Nederland Wereldomroep als verslaggever en versloeg de belangrijkste gebeurtenissen in Nederland, zoals de Watersnood van 1953. (coll. Avro)

deeld dat dit geld door de Avro werd betaald. Ik kreeg echter de indruk dat één en ander door de Avro geschiedde aangezien, zoals u bij beschouwing van de betrokken kwitanties blijkt, de wijting op Avro-kwitanties plaatsvond. Ik kan u alleen mededelen wat ik nog precies weet en wens uitdrukkelijk te verklaren dat ik noch de heer Vogt wens te bezwaren noch wens te verlichten. Ik wil alleen en uitsluitend op door u aan mij gestelde vragen naar waarheid antwoord geven.

Om een gemeenplaats te gebruiken: met de kennis van nu en verrijkt met 'voortschrijdend inzicht' lijkt de juridische rechtsgang direct na de bevrijding ten aanzien van ongelijkwaardige 'foute' omroepprominenten op een *grand guignol* [poppenkast. Red.]. De Commissie voor de Zuivering van het Radio-Omroepersoneel, onder voorzitterschap van mr. H. Bijleveld, had in wezen slechts te oordelen over 'lichte gevallen'. Tijdens verhoren ging het er om de nadruk te leggen op de twijfels die hij/zij tijdens de bezetting toch aan zijn of haar dagtaak had bij de radio onder nationaal-socialistische leiding en het benadrukken van 'goed gedrag'. De Commissie hanteerde twee straffen: 'afkeuring van de houding' en 'uitsluiting'.

Bovendien hadden de uitspraken geen rechtskracht. Er behoefde niet op te worden toegezien of iemand die met ingang van 5 mei 1945 vijf maanden niet binnen de

omroep werkzaam mocht zijn, zich daaraan ook werkelijk hield. Dat waren er tegen de honderdvijftig, onder wie Jo Budie, Jos Cleber, Lex Karsmeyer en Cor Steyn. Op het moment van de uitspraak was de termijn van vijf maanden gerekend vanaf 5 mei 1945 allang verstreken. Evenmin werd gecontroleerd of bijvoorbeeld omroeper Guus Weitzel of kleinkunstenaar Piet Ekel, die in eerste instantie respectievelijk drie en vijfjaar niet voor de radio mochten werken, zich aan het vonnis hielden.

Op het niet naleven van de uitspraken rustte geen enkele sanctie. Met andere woorden: de omroepzuiveringen en de vonnissen van de *Ereraden* stelden in juridische zin eigenlijk heel weinig voor. Niemand had ervaring met deze vorm van rechtspleging; te raadplegen jurisprudentie ontbrak geheel.

Terwijl de Commissie-Bijleveld haar voorlopig eindrapport nog niet openbaar had gemaakt en de betrokkenen nog niet eens op de hoogte waren gesteld van de uitspraken, publiceerde het partijblad van de CPN *De Waarheid* op zaterdag 8 september 1945 op de voorpagina onder de kop 'Vogt Exit' dat Willem Vogt (en zijn 'foute' KRO-collega Paul Speet) levenslang geschorst waren. Andere kranten namen het bericht over.

De het vertrouwen van Binnenlandse Zaken genieten-

de mr. L. Kester, oud-griffier van de Tweede Kamer, kreeg van overheidswege opdracht een nieuwe Eraaad te benoemen onder voorzitterschap van mr. J. Drost. Deze tweede Zuiveringscommissie nam 'de zaak Vogt' over van de Commissie-Bijleveld en wilde het dossier het liefst zo snel mogelijk afsluiten. Over de door Vogt weggestuurde joodse Avro-programmamedewerkers kwam de Commissie-Drost tot de conclusie: Ten aanzien van het joodse personeel, dat in mei 1940 door Vogt op eigen initiatief ontslagen zou zijn, oordeelt de commissie dat uitsluitend commerciële overwegingen van programmabeleid het niet meer laten werken dier los-vaste-medewerkers medebrachten.

Kort, nog geen drie dagen vóór de Commissie-Drost Willem Vogt zuiver genoeg achtte om de Avro weer als directeur te gaan leiden, pakte een zwaarder juridisch directorium hem op. Mr. N.J.G. Sikkel van het Bijzonder Gerechtshof Amsterdam liet Vogt op vrijdagochtend 23 augustus 1946 omstreeks half tien 's morgens thuis – Vliegweg 16 in Blaricum – arresteren.

Met andere woorden: op grond van dezelfde beschuldigingen werd Willem Vogt door twee Zuiveringscommissies vrijgesproken en tegelijkertijd door het Bijzonder Gerechtshof Amsterdam als 'zwarte collaborateur' voorgeleid voor de officier-fiscaal mr.dr. Johan Boelens. Geen unicum in die dagen. Het berechten van met de bezetter geheuld hebbende Nederlanders was op emotie gegrondvest, waarbij het gezonde verstand nogal eens op een laag pitje kwam te staan.

In nummer 3 van het in 1944 op ruime schaal verspreide pseudo-illegale blad *De Gil* stond op de voorpagina: *Wie werkten voor De Nieuwe Orde? De dag der vergelding nadert: welke Hollanders worden straks opgehangen?* Hoewel *De Gil* louter geraffineerd getoonzette nazi-propaganda bevatte, had het blad het omgekeerde effect.

Beeldhouwer, schrijver en leider van het kunstenaarsverzet Leendert (Leo) Braat, bevond zich in het voorjaar van 1945 in het al bevrijde zuiden. Door het Militair Gezag werd hij belast met de zuivering van het kunstleven. Braat was mederedacteur van het ondergrondse blad *De Vrije Kunstenaar*, dat van februari 1941 tot eind april 1945 verscheen en waarin hij in het nummer van 1 december 1944 schreef over 'het naoorlogse radioleven'. De leiding daarvan zou in veilige handen komen van mannen 'die hun integriteit met vier harde oorlogsjaren hebben betaald'.

Na de samenvoeging van de omroepen tot de 'Nederlandsche Omroep' in 1941 verdwenen de Zaaier en de letters 'AVRO' van het gebouw, dat vanaf toen 'Studio A' heette. (coll. auteur)

De quasi serieuze aankondiging van *De Gil* inspireerde Leo Braat; hij gaf er uit hoofde van zijn functie een niet mis te verstane betekenis aan: *Als de bevrijding komt laat ik een rij galgen maken van de Dam tot het Centraal Station.* In die sfeer voltrokken zich de zuiveringen; er waren betrokkenen die dubbel en soms driedubbel werden gezuiverd en/of berecht omdat de ene instantie niet tevreden was over het werk van de andere.

Willem Vogt werd ervan verdacht Artikel 1 van het Tribunaalbesluit en Artikel 102 van het Wetboek van Strafrecht te hebben overtreden. Van de hem ten laste gelegde feiten stelde men Vogt in woord en schrift in kennis 'in tegenwoordigheid van mr. J.P. Honing, officier-fiscaal van voornoemd Gerechtshof en de ambtenaren C.J. Schön en J. Boonstra'.

De nogal zelfingenomen Willem Vogt moet de gehele vertoning met onverholten *dédain* hebben ondergaan. Zijn summiere eerste reactie is opgenomen in het proces-verbaal: *Ik heb de mij ten laste gelegde feiten vernomen, doch zie de noodzaak niet in hierover een verklaring af te leggen. Ik ontken dat de beschuldigingen ook maar een atoom juistheid bevatten.*

Dat het Bijzonder Gerechtshof Amsterdam zich in een laat stadium ging bezighouden met Willem Vogt, vond z'n oorzaak in de toenemende kritiek vanuit de samenleving op de zuiveringen in het algemeen en die van de radio-omroep in het bijzonder. De toon van de ingezonden

Willem Vogt kort na de oorlog. (coll. auteur)

brieven in kranten was snauwend en hadden als strekking: Het is geen wonder dat het publiek in de war raakt met al die Zuiveringscommissies. En speciaal bij de omroep is er helemaal geen touw meer aan vast te knopen. Waarom geen klare wijn geschonken, zodat het Nederlandse publiek weet waar het aan toe is? In een Voorlopig Algemeen Overzicht van de zaak Vogt van het Gerechtshof van september 1946 werd gesteld dat twee Commissies hun oordeel over de onderhavige kwestie gaven, na een onderzoek, hetwelk uit den aard der zaak geheel anders was dan het thans ingestelde onderzoek onder leiding van justitie-autoriteiten.

Gebleken is dat niet alle ten laste te leggen feiten door bedoelde Commissies waren beoordeeld. In het algemeen blijkt dat geen der Commissies een behoorlijk vooronderzoek – zoals wij dit kennen – hebben ingesteld. De ter tafel gebrachte feiten zijn na een rauwelijk onderzoek ter zitting behandeld. De Commissies behandelden bovendien alleen die feiten, welke te harer kennis waren gebracht en deed geen enkele nasporing naar eventuele andere door de verdachten geplaagde laakbare handelingen.

Met andere woorden: de Zuiveringscommissies opereerden op een amateuristische manier en lieten zich in

met vriendjespolitiek. Het genoemde Voorlopig Algemeen Onderzoek van het Bijzonder Gerechtshof stelde over de werkwijze van de Commissies vast: Getuigen mochten slechts mededelingen doen over die feiten waarvan zij uit eigen waarneming kennis hadden genomen. Mededelingen van derden vernomen, werden zonder meer terzijde gelegd en er werd geen poging ondernomen den waarnemer dier feiten op te sporen en/of te doen verhoren.

In de zaak Vogt werd voor de hand liggend materiaal, namelijk in de 'Radiobode' voorkomende en van de hand van Vogt afkomstige artikelen met anti-Nederlandsche geest, zonder meer verwaarloosd. (...) De Commissies komen tot de conclusie dat Vogt 'aan den goede kant stond', gezien de overlegde verklaringen van illegale werkers te Laren. Dit laatste dateert ten eerste na Dolle Dinsdag en toen was illegaliteit een meer voorkomend verschijnsel voor bepaalde personen.

Ten tweede zijn die brieven door Vogt persoonlijk en op naam gesteld. De ondertekenaars zijn nimmer gehoord en naar juistheid van de handtekeningen is geen onderzoek ingesteld. Dan valt het op dat de Commissies de pro-Duitsche houding van Vogt van vóór 1940 niet in het geding wenscht te brengen bij zijn beoordeling over den tijd van 14 Mei 1940 tot Maart 1942, doch wel als het ware met terugwerkende kracht zijn illegale verdiensten ná Dolle Dinsdag.

De voor Willem Vogt gunstige 'uitspraak' van de Commissie-Drost werd door het publiek dat in de gang van zaken rond de radio-omroep geïnteresseerd was, gezien als een volledige diskwalificering van die Commissie. Ook kranten als Trouw, Het Parool en De Waarheid roerden zich: Intussen wordt geen syllabe gehoord over pater Dito of Avro-voorzitter De Clercq, die toch in de eerste plaats op het matje geroepen behoorden te worden. Is het te verwonderen dat het Nederlandse volk zeer wantrouwig komt te staan tegenover de zuivering in den omroep, die intussen doordraait met de zozeer in opspraak gebrachte leiders volledig in functie?

Na zeven dagen werd Willem Vogt vanuit het Huis van Bewaring in Amsterdam voorlopig op vrije voeten gesteld gezien den langen tijd die nog met het onderzoek gemoed zal zijn. Punten die opnieuw onderzocht dienden te worden waren: 1) Vogts al vóór de oorlog fascistische sympathieën. 2) Vogts on-Nederlandse houding tegenover Nederlandse terugtrekkende soldaten. 3) Vogts onvoldoende medewerking bij het zenden van een omroeper 'met een bekende herkenbare stem' op last van de Regering. 4) Vogts tegemoetkomende houding bij de bezetting van de Avro-

Max Blokzijl (1884-1946) was vanaf 1903 journalist. Vanaf februari 1941 verzorgde hij wekelijkse propagandapraatjes voor de Nederlandsche Omroep (links). Hij was vooraanstaand lid van de NSB en een van Nederlands bekendste collaborateurs. Als hoofd van de afdeling perswezen van het nationaalsocialistische Departement van Volksvoorlichting en Kunsten werkte hij aan de nazificering van de Nederlandse pers. Na de bevrijding werd hij gearresteerd (boven), ter dood veroordeeld en gefusilleerd. (coll. auteur)

studio. 5) Het door Vogt ontslaan van joodse programmamedewerkers zonder noodzaak. 6) Vogts poging om het verzet van de Nederlandse bevolking te breken door zijn artikel *Luistertucht*. 7) Vogts persoonlijke overleg met de NSB-leiding over de Radio-omroep. 8) Het vrijwillig door Vogt beschikbaar stellen van zendtijd, personeel en materiaal ten behoeve van NSB-uitzendingen. 9) Het door Vogt c.q. de Avro verzorgen van WA-colportage op de Dam in Amsterdam, nadat dit door de Vara was geweigerd aan de Rundfunkbetreuungsstelle. 10) Het door toedoen van Vogt uitnodigen van Max Blokzijl voor het houden van zijn radiopraatjes *Ik was er zelf bij*. 11) Het in extenso opnemen van een artikel van Max Blokzijl in de *Radiobode*, nadat met de andere omroepverenigingen overleg was gepleegd en zij onwenselijke zinnen in het artikel in hun omroepbladen weglieten. 12) Vogts medeplichtigheid aan de uitlevering van de Radio-omroep aan de Duitsers. 13) Het door Vogt vrijwillig organiseren van radioreportages over vrijwillige arbeid in Duitsland.

14) Het vermoeden dat Vogt een hooggeplaatste Duitse ambtenaar heeft omgekocht. 15) Het zonder daartoe genoodzaakt te zijn door de Avro laten uitzenden van pro-Duitse reportages op 31 oktober en 1 en 5 november 1940. 16) Het door Vogt schrijven en in *De Radiobode* publiceren van pro-Duitse artikelen. 17) Het door Vogt opzettelijk verijdelen van een poging om het Oranje-archief en het muziekarchief – dat voor Nederland belangrijk was – aan de Duitsers te onthouden. 18) Het door Vogt aan de Rundfunkbetreuungsstelle vragen om voor de Avro-radio een reportage te mogen verzorgen van *Kinderen naar de Oostmark*, zijnde nazi-propaganda. 19) Het door Vogt weigeren van medewerking om na de capitulatie Nederlandse soldaten te behoeden voor krijgsgevangenschap. 20) Vogts ongeoorloofde verstandhouding met Duitsers vóór het uitbreken van de vijandelijkheden. Een eindeloze rij ‘getuigen’ werd gehoord. Elk van de twintig Vogt ten laste gelegde punten leverde een metershoge stapel dossiermappen op. Een klein gedeelte

Willem Vogt (1888-1973) in de achtertuin van zijn Blaricumse villa, bij gelegenheid van zijn 80ste verjaardag, 12 augustus 1968. (foto Eric Koch, coll. HNA)

is gedigitaliseerd, een flinke hoeveelheid van het materiaal is eind vorige eeuw tijdens een rigoureuze opruiming van Rijksarchieven echter in de papierversnipperaar verdwenen.

Uiteindelijk werd Willem Vogt begin maart 1948 door het Bijzonder Gerechtshof 'buiten vervolging gesteld': van regeringszijde was er op aangedrongen snel tot normalisering van de samenleving en dus van het omroepbestel over te gaan. Hoe een en ander in Den Haag is 'doorgedrukt', is door het betreurenswaardig ontbreken van archivalia anno 2011 niet of nauwelijks nog na te gaan. De regering-Gerbrandy had op 5 mei 1945 in haast in één keer al het personeel van de Rijksradio de laan uitgestuurd, in afwachting van nader te nemen juridische stappen. Inmiddels waren drie jaren verstreken, vrijwel iedereen had alweer een goede baan 'in Hilversum'.

Bij de Avro slaakte men een zucht van verlichting nu Vogt niets te verwijten viel. De man was na de bevrijding weliswaar onrecht aangedaan maar hij wilde daar

zelf grootmoedig niet verder over zeuren. Over de lommerrijke 's-Gravelandsweg in Hilversum, waar de lente van het derde vredesjaar zich al een beetje aankondigde, klonk het carillon van de Sint-Viuskerk bijna feestelijk. Met het vijftienvingjarig bestaan voor de deur kon de Avro het niet beter treffen: Willem Vogt was als directeur volkomen acceptabel verklaard.

Op 27 januari 1948 werden alle Zuiveringscommissies in stilte opgeheven, op 29 september 1951 werden alle nog resterende zaken, zoals die tegen het naar Zwitserland uitgeweken NSB-'kopstuk' dr.ir. Herweijer, geseponeerd. Willem Vogt overleed op 18 juni 1973, 84 jaar oud. Hij is door twee Zuiveringscommissies noch door het Bijzonder Gerechtshof Amsterdam officieel veroordeeld. De kwestie van de door Vogt direct na de bezetting voorbarig ontslagen joodse Avro-programmamedewerkers is hem tot aan zijn dood blijven achtervolgen.

In geen van de Hilversumse omroependen is een gedenksteen te vinden ter nagedachtenis aan in de oorlog omgekomen joodse radiomedewerkers.